

Intryck från Krakow

Mellan antikviteter, boklådor och bärnstenstyngda butiker för kullerstensgatorna vandraren genom den medeltida stadskärnan i Krakow. Den som sneddar över stora torget, *Rynek Glowny*, får känslan av att stiga in i Krzysztof Kieslowskis film *Veronikas dubbelliv*. Här utspelades mycket riktigt scenen där Weronica skymtar sin dubblett. I Polens tidigare huvudstad är de religiösa inslagen påtagliga. Köer av biktande katoliker inväntar tålmodigt avlösning och landets äldsta synagoga vakar över de judiska kvarteren, *Kazimierz*.

Byggnaderna i den vackert åldrande restaurang- och kyrkotäta staden tycks väga den religiösa makten mot den världsliga. I Krakow finns även ett av Europas äldsta universitet grundat 1364; sedan 1800-talet benämnt Jagellonska universitetet. Då resan till staden föranleds av en sammankomst vid universitetet, ber jag i samband med lunch en ung servitör visa var universitetsområdet ligger för att lokalisera kvällens föreläsning. Han pekar ut huvudbyggnaden, men tillägger att den plats man egentligen bör besöka är det gamla universitetet där den riktiga "eliten" fortfarande verkar och visar mig en liten sidogata några kvarter därifrån. Hans entusiasm och respekt inför kunskapens förvaltare gör intryck på mig.

På kvällen samlas cirka åttio personer, en skara som till stor del består av akademiska psykologer. Gruppen som tillhör *New Lacanian School* har bildats på initiativ av ett antal studenter som upplevt sig sakna något i den akademiska utbildningen. De träffas åtminstone en helg i månaden för att fördjupa sig i

fransk psykoanalys. En av dagarna arbetar man med fallpresentationer, tillsammans med erfarna kliniker. Den andra dagen läses och diskuteras texter, ibland tillsammans med inbjudna föreläsare. Denna skärtorsdag har man bjudit in psykoanalytiker Per Magnus Johansson från Göteborg. Låt mig förmedla några nedtecknade fragment från kvällen.

Föredraget som behandlade frågan om psykoanalysens vetenskapliga status inleds med en hänvisning till Sigmund Freud. Denne betonar 1913 att psykoanalysen är en terapeutisk metod. Psykoanalysen har *blivit* en vetenskap som ett resultat av det terapeutiska utforskandet. För att beskriva sin upptäckt av det omedvetna själslivets yttringar kom psykoanalysens grundare att låna begrepp från andra vetenskaper. Han hänvisar till andra tänkare och redan etablerade teorier, för att styrka sina fynd och ge psykoanalysen legitimitet, samtidigt som han framhåller dess särart. Per Magnus Johansson understryker att det inte går att leva utan en legitimeringsstruktur; finns inte en sådan så måste den etableras.

Andra bidrag skulle snart följa på Freuds upptäckt: Jagpsykologin, med Ernst Kris, Rudolf Löwenstein och Heinz Hartman, som närmade sig den akademiska psykologin och biologisk psykiatri; neofreudianismen, med bland andra Karen Horney och Harry Stack-Sullivan, som rörde sig mot ett socialpsykologiskt fält samt Frankfurtskolan, med Theodor Adorno och Herbert Marcuse, som betonade den samhällsliga kontexten. Genom att lyfta kritik mot delar av Freuds upptäckt och utveckla delar som gränsar till redan etablerade fält, betraktades deras teoretiska bearbetning som mer aktuella tillämpningar.

När Jacques Lacan vid bildandet av *École Freudienne de Paris* 1964 initierar ett återvändande till Freud – såväl till texterna som till essensen i dennes upptäckt – höll något väsentligt i Freuds bidrag på att gå förlorat. Lacan kom att föra en dialog med flera andra discipliner, inte minst med filosoferna, i sin strävan att åter belysa upptäckten av det omedvetna. Han återkommer på olika sätt till frågan om psykoanalysens vetenskaplighet. Psykoanalysen, framhöll han, är inte en vetenskap i bemärkelsen att den kan testas empiriskt. Man kan inte heller verifiera dess resultat med en annan vetenskap. De psykoanalytiska begreppen som utgår från den kliniska empirin får sin betydelse genom att sättas i relation till andra psykoanalytiska begrepp och psykoanalysens upptäckter måste förstås i förhållande till den analytiska erfarenheten. Johansson lyfter fram att psykoanalysen enligt Lacan tillför något om människan inom det fält som rör galenskapen – *la folie*.

Att hänföra psykoanalysen till biologin å ena sidan och den akademiska psykologin å den andra, leder enligt Lacan inte åt rätt håll. Psykoanalysen tillhör inte heller en humanistisk tradition där människan uppfattas som ett medvetet viljestyrt subjekt. Psykoanalysen, understryker Johansson, är i vissa avseenden autonom, samtidigt som den står i nära förbindelse med andra vetenskaper. I likhet med socialantropologen Claudé Lévi-Strauss, framhöll Lacan skillnaden mellan natur och kultur. En skillnad som han för människans del knöt till inträdet i den symboliska ordningen. Lacan skulle, med stöd i lingvisterna Roman Jakobson och Ferdinand de Saussure, förbinda Freuds "talkur" med strukturell lingvistik och utveckla resonemang kring det omedvetna

”strukturerat som ett språk”. Han kom att utreda språkets funktion för och effekter på människan.

Johansson redogör med utgångspunkt i fransk psykoanalys för olika former av kunskap när det gäller människan som talande subjekt. Lacan, som hänvisar till Freuds upptäckt av det omedvetna, lyfter fram ett kluvet subjekt. Han skiljer den kunskap (*connaissance/méconnaissance*), som är imaginär till sin kvalitet och kännetecknar jaget, från ett vetande (*savoir*) av symbolisk karaktär som fäster vid det omedvetna. Genom analysandens fria associationer undermineras jagets imaginärt präglade föreställningar om sig självt. I sprickorna framträder subjektets vetande. Den Andre, påminner oss Johansson, är ”inter-symbolisk”. En mer radikal klyvning blir påtaglig i diskrepansen mellan vetandet och subjektets sanning, som Lacan i sin tur förlägger till det reala. Med det reala markerar han gränsen för vad som är möjligt att symbolisera. Här inträder bristen, begärets orsak (*objet a*). Sanningen är i analysen knuten till subjektets begär.

Människan kan inte nå full kunskap om sig själv. Följer vi Lacan, avslutar Johansson, framstår psykoanalysen inte som en vetenskap, utan en praxis ägnad det omedvetna subjektet. Härigenom blir det emellertid möjligt att redogöra för vetande och sanning. Psykoanalysen belyser och uppehåller sig vid gränsen för vad det är möjligt att veta något om. Utan denna form av vetenskap är vetenskapen ofullständig.

I den engagerade dialog som därefter följde och som utmärktes av föreläsarens förmåga att stå i kontakt med sina åhörare, lyftes bland annat vikten av en

lyssnandets konst, ett lyssnande som tenderar att stängas om man tillämpar färdiga psykodynamiska eller evidensbaserade modeller. Flera personer stod kvar efter föreläsningen och fortsatte samtala utifrån de frågor som väckts.

Själv kan jag inte låta bli att med viss förundran tänka tillbaka på hur psykoanalysen i försöken att tydligt avgränsa sitt fält och vidga vår förståelse för människan, jämförts med en sekt. Tendensen till förenkling och svårigheten att fortlöpande hålla tanken levande drabbar naturligtvis såväl psykoanalytiker som andra utövare, men Freuds psykoanalys, Lacans rekonstruktion av den och föreläsarens förmedling under kvällen, präglas snarare av att tanken sätts i rörelse och att intresset för andra berikande kunskapsfält väcks.

Hur viktigt är det då inte att känna igen och motstå varje tendens till dogmatik, även den som slår följe med vetenskapliga framsteg? Då några av oss som bevistade föreläsningen vid *New Lacanian School* följande dag tar oss igenom Auschwitz-Birkenau med dess ohyggliga historia, blir effekterna av de moderna formerna av totalitarism påtagliga. Koncentrationslägren, särskilt det storskaliga Birkenau, vittnar om teknologins, den sociala ingenjörskonstens, rationalismens, medicinens och byråkratiseringens effektivitet, vilket Zygmunt Bauman 1989 lyfter fram i *Auschwitz och det moderna samhället: Brottet mot mänskligheten* blev möjligt "tack vare" och "trots" vår så kallade moderna civilisation. Med öppningen mot det omedvetna motsätter sig psykoanalysen varje form av dogmatik.¹ Illa berörd efter att ha bevittnat det organiserade

¹ Lacan motsatte sig byråkratiseringen av psykoanalysen i form av IPA:s påbud gällande de tekniska reglerna, då de framhölls på bekostnad av det subversiva i Freuds upptäckt. I sitt

utrotningsmaskineriet, undrar jag... kan det omstörtande i begärets sanning
rädda oss?

Annika Stiebe